

Володимир КРИЖАНІВСЬКИЙ,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», заступник директора Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20 Черкаської міської ради Черкаської області

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДНИЦЬКО-НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

2025-2026 навчальний рік в Україні буде проходити в умовах продовження адаптації освітньої системи до викликів, пов'язаних із воєнним станом. Основний акцент Міністерства освіти і науки України зосереджений на забезпеченні безпеки та якості освіти, що відображено у комплексній політиці «Школа офлайн». Ця політика передбачає пріоритетне повернення до очного або змішаного навчання там, де це можливо, водночас зберігаючи та формалізуючи можливості для дистанційної освіти. Такий підхід свідчить про стратегічне формування гібридної моделі освіти, яка не є повним поверненням до довоєнних стандартів, а радше адаптацією до триваючих безпекових викликів. Це означає, що учителі географії повинні бути підготовлені до ефективної роботи в обох форматах, а планування навчального процесу має передбачати гнучкі переходи між очним та дистанційним навчанням.

Географічна освіта в цих умовах набуває особливого значення, виходячи за межі суто академічних знань. Вона є невід'ємною частиною формування цілісного світогляду учнів, розширення їхнього розуміння наукових ідей та розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей. У сучасному світі, де кожен член суспільства все частіше стикається з глобальними викликами, географія відіграє вирішальну роль у підготовці молоді до розвитку кар'єри, активного громадянського життя та ухвалення обґрунтованих особистих рішень. Акцент на цих аспектах під час воєнного стану свідчить про стратегічне переорієнтування від чисто академічних знань до їх практичного, громадянського застосування. Це пряма відповідь на потребу у формуванні стійкого, поінформованого громадянського суспільства, здатного орієнтуватися у складних глобальних та національних викликах. Географія допомагає учням усвідомити цілісність природничо-наукової картини світу, оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства, сприяючи формуванню компетентностей, необхідних для реального життя та майбутнього України.

Нова українська школа є ключовим вектором розвитку освіти, орієнтованим на формування ключових компетентностей, що є основою для успішної самореалізації учнів у сучасному світі. У контексті НУШ географічна освіта розглядається не як "пасивний" предмет, що обмежується запам'ятовуванням фактів, а як динамічна дисципліна, що вимагає активного опанування унікальних навичок. Це включає проведення досліджень, спостережень та виконання практичних завдань, часто за межами класної кімнати. Такий підхід прямо суперечить традиційним методам навчання, що ґрунтуються на «зазубрюванні». Він передбачає системний перехід до досвідного та дослідницького навчання, що вимагає від викладачів

інтеграції польових робіт, місцевих досліджень та вирішення реальних проблем у навчальний план.

Сучасне викладання географії має ґрунтуватися на особистісно-орієнтованому та компетентнісному підходах. Це передбачає врахування індивідуальних здібностей, інтересів та потреб кожного учня. Такий підхід відходить від уніфікованого навчання до диференційованої педагогіки, де викладачі виступають фасилітаторами, адаптуючи навчальний досвід до різноманітних профілів учнів, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби або повернувся з-за кордону. Вибір відповідних тем навчальних проєктів та розподіл ролей у груповій діяльності є ефективними способами реалізації цього підходу. Методичні прийоми слід добирати з урахуванням вимог до обов'язкових результатів навчання, визначених у Державному стандарті, та очікуваних результатів, визначених навчальною програмою.

Застосування інноваційних освітніх технологій є ключовим для підвищення мотивації учнів, розвитку критичного мислення та формування активної життєвої позиції. Використання комп'ютерних технологій та цифрових інструментів є не просто засобом для розваги, а необхідністю для підготовки учнів до технологічно розвиненого світу, де географічна інформація все частіше обробляється та візуалізується в цифровому форматі. Прикладами ефективних ІКТ є *інтерактивні електронні карти*, які дозволяють наближати вибрані ділянки, спрощувати відображення, додавати позначення та текст. Вони можуть бути інтегровані як частина нового матеріалу, елемент практичної роботи або основа домашнього завдання. Інші інноваційні підходи включають ігрові технології, використання мобільних технологій та анаграми для закріплення географічної номенклатури.

Дослідницька та практична діяльність

Організація дослідницької та практичної діяльності учнів є одним з найважливіших способів вивчення географії. Це передбачає вихід за межі класної кімнати для проведення досліджень, спостережень та виконання практичних завдань. Такий підхід демонструє прихильність до емпіричного навчання та прямої взаємодії з навколишнім середовищем. Учні мають розвивати здібність досліджувати природу, планувати та організовувати навчально-пізнавальну діяльність під час досліджень чи розв'язання проблем. Прикладами таких завдань є складання графіка зміни температури повітря, опадів, рози вітрів та їх аналіз; дослідження «Спостереження за висотою Сонця над горизонтом»; визначення напрямів на глобусі. Пріоритет польових робіт, місцевих досліджень та практичних проєктів сприяє глибшому розумінню матеріалу та формуванню практичних навичок.

Міжпредметні зв'язки та інтеграція знань є фундаментальними для цілісного пізнання природи. Вивчення інтегрованого курсу географії базується

на знаннях та компетентностях, набутих учнями в початковій школі, і спрямоване на розширення розуміння широкого спектру наукових ідей з астрономії, біології, екології, фізики та хімії. Актуальність міжпредметних зв'язків зумовлена сучасним рівнем розвитку науки, де спостерігається інтеграція суспільних, природничих і технічних знань. Інтегровані уроки сприяють підвищенню мотивації, формуванню пізнавального інтересу, цілісної наукової картини світу, розвитку мовлення, а також умінню порівнювати, узагальнювати та робити висновки. Умовами для ефективної інтеграції є збіг або близькість об'єктів дослідження, використання однакових або близьких методів дослідження, а також побудова на загальних закономірностях і теоретичних концепціях. Такий підхід свідчить про перехід від ізольованого викладання предметів до більш цілісного, взаємопов'язаного розуміння світу, що вимагає від викладачів географії активної співпраці з колегами з інших дисциплін для спільної розробки уроків або проектів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з географії у 2025-2026 навчальному році передбачає використання *диференційованого підходу*, що враховує індивідуальні особливості учнів. Ключові критерії оцінювання виходять за межі простого відтворення фактів і включають: правильність та науковість викладення матеріалу, повноту розкриття понять і закономірностей, точність термінології; ступінь самостійності, що відображає здатність самостійно аналізувати та узагальнювати інформацію; логічність та доказовість обґрунтування відповідей; а також сформованість інтелектуальних умінь, зокрема роботу з картографічними, статистичними та іншими додатковими матеріалами. Такий акцент на вищих рівнях мислення та практичному застосуванні означає, що завдання для оцінювання мають бути різноманітними, включаючи розв'язання проблем, аналіз та синтез, а не лише перевірку визначень.

Оцінювання

Оцінювання проводиться за 12-бальною системою, де кожен рівень має чітко визначені критерії. Детальний опис рівнів оцінювання, особливо для «високого» рівня, підкреслює фокус НУШ на активному навчанні та навичках співпраці. Це означає, що викладачі повинні розробляти критерії оцінювання, які чітко формулюють ці очікування вищого порядку, надаючи учням прозорі шляхи для досягнення відмінних результатів, що виходять за межі простого засвоєння змісту.

Формати оцінювання включають тематичне оцінювання, що проводиться у різних формах після завершення теми, з обов'язковою письмовою роботою один раз на семестр; поточне оцінювання, що охоплює регулярні перевірки знань через тести, контрольні роботи та практичні завдання; та підсумкове оцінювання за семестр/рік. Оцінювання практичних робіт та дослідницької діяльності здійснюється за критеріями повноти виконання, самостійності, дотримання послідовності та інструктивних рекомендацій. Дослідницька діяльність оцінюється за здатністю учня самостійно виконувати значну частину дослідження, пояснювати перебіг явищ, порівнювати та наводити приклади.

Підручники

Вибір та використання підручників є важливим етапом підготовки до навчального року. Безпосередній вибір підручників здійснюється вчителями, які викладають відповідний навчальний предмет або інтегрований курс, шляхом формування рейтингу з однієї назви підручника. Заклади загальної середньої освіти заповнюють спеціальні форми вибору лише для тих підручників, які використовуватимуться у 2025/2026 навчальному році. Такий процес вибору, керований вчителями, підкреслює педагогічну автономію та важливість відповідності ресурсів реальним потребам

класу. Це означає, що викладачі повинні критично оцінювати доступні підручники не лише на предмет точності змісту, а й на їх відповідність принципам НУШ, розвитку компетентностей та інтеграції інноваційних методів навчання. Додатково, доступні електронні версії підручників для учнів 1-11-х класів на 2025-2026 навчальний рік. Модельні навчальні програми, що є основою для розробки календарно-тематичного планування, розміщені на офіційному сайті МОН.

Використання офіційних джерел МОН та Інституту модернізації змісту освіти є критично важливим для забезпечення актуальності та відповідності освітнього процесу державним стандартам. Офіційний сайт МОН є основним джерелом методичних рекомендацій, навчальних програм та нормативних документів. ІМЗО, у свою чергу, розробляє методичні рекомендації, зокрема щодо розвитку STEM-освіти, що може бути інтегровано у викладання географії. Залежність від цих офіційних джерел для методичного керівництва підкреслює важливість регулярного звернення викладачів до цих ресурсів для отримання найактуальнішої та найавторитетнішої інформації. Це означає, що професійний розвиток викладачів має включати навчання навігації та інтерпретації офіційних нормативних документів, забезпечуючи відповідність їхньої практики сучасним вимогам.

Основні акценти освітнього процесу

Викладання географії у 2025-2026 навчальному році буде відзначене глибокою *інтеграцією сучасних суспільно-економічних та геополітичних змін*. Актуалізовано вивчення питань біженців та внутрішньо переміщених осіб у темах, присвячених демографічним процесам населення світу та України, для 8 та 11 класів відповідно. Це пряма інтеграція реалій війни в навчальний процес, що перетворює географію на предмет громадянської освіти та формування обізнаності щодо національної безпеки. Викладачі повинні підходити до цих чутливих тем з педагогічною делікатністю, сприяючи емпатії та критичному розумінню сучасних глобальних викликів, водночас узгоджуючи зміст з національними наративами.

Крім того, відбулися значні зміни у змісті програм, що відображають *геополітичну переорієнтацію України*. З навчальних програм для 10 класу (рівень стандарту) вилучено теми, що стосуються вивчення географії Білорусі та деяких тем з географії Російської Федерації. Натомість, перелік країн Азії доповнено вивченням географії Республіки Корея. Це не просто оновлення змісту, а стратегічна переорієнтація географічних досліджень, що відображає поточні міжнародні пріоритети та контекст національної безпеки України.

Особлива увага приділяється актуалізації тем, що стосуються *становлення української нації та міграційних процесів*. Викладачам рекомендується акцентувати увагу на темах, які стосуються становлення української нації, розвитку міжнародних, торговельних та культурних відносин між країнами, а також сучасних міграційних процесів України у контексті війни та статусу внутрішньо переміщених осіб і біженців. Це перетворює географію на засіб формування національної ідентичності та розуміння людського виміру конфлікту. Викладачі повинні сприяти дискусіям, які пов'язують географічні концепції з особистим досвідом учнів, виховуючи почуття приналежності та громадянської відповідальності, особливо серед тих, хто є переміщеними особами.

Інтеграція регіональних та місцевих досліджень є ще одним важливим аспектом. Географічна освіта має важливе значення для підготовки до ухвалення особистих рішень, які часто стосуються місцевого контексту. Це передбачає використання безпосереднього оточення як «живої лабораторії», що дозволяє учням застосовувати географічні концепції до

свого місцевого контексту, сприяючи глибшому зв'язку з рідним краєм. Вивчення свого регіону дозволяє учням безпосередньо спостерігати географічні явища, застосовувати теоретичні знання та розвивати почуття приналежності до своєї громади, що є особливо важливим у країні, яка перебуває у стані відбудови.

Навчальний рік 2025-2026 у викладанні географії буде позначений подальшою *інтеграцією принципів Нової української школи, адаптацією до умов воєнного стану та акцентом на формуванні ключових компетентностей*. Освітня система України продовжує розвиватися, впроваджуючи гібридні моделі навчання, що поєднують очні та дистанційні форми, та модифіковані програми для учнів, які перебувають за кордоном або на тимчасово окупованих територіях. Це вимагає від викладачів географії гнучкості, адаптивності та здатності працювати в умовах, що постійно змінюються.

Особлива увага приділяється *безпеці освітнього середовища*, що є фундаментальною передумовою

для ефективного навчання, а також актуалізації змісту програм з урахуванням сучасних геополітичних реалій та національних пріоритетів. Географія стає важливим інструментом для формування громадянської свідомості, національної ідентичності та розуміння глобальних викликів.

Викладачам географії рекомендується активно впроваджувати особистісно-орієнтовані та компетентнісні підходи, використовувати інноваційні технології, заохочувати дослідницьку та практичну діяльність, а також поглиблювати міжпредметні зв'язки. Ефективне оцінювання має бути диференційованим та спрямованим на вимірювання не лише знань, а й сформованих умінь та навичок, що відображає комплексний характер компетентнісного підходу. Постійне професійне вдосконалення та використання офіційних методичних джерел є запорукою успішної реалізації поставлених завдань у викладанні географії, забезпечуючи якісну та актуальну освіту для майбутніх поколінь.

Оксана СОТУЛА,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, методист економіки комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат економічних наук

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА УЧНІВ: МОДЕЛЬНІ ПРОГРАМИ, НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Фінансова освіта є невід'ємною складовою системи сучасної освіти. Результатом її є фінансова грамотність, що полягає у здатності максимально усвідомлено та відповідально підходити до вирішення будь-яких фінансових питань протягом усього життя.

Інтеграція фінансової грамотності до системи загальної освіти дозволяє охопити навчанням всі верстви населення незалежно від соціального та матеріального становища, закласти основи знань та навичок у масштабі цілого покоління, підготувати молодих людей до прийняття усвідомлених фінансових рішень у дорослому житті.

За даними Світового банку, понад 100 країн світу займаються розвитком фінансової грамотності на засадах системного підходу. Серед країн, які приєдналися до Міжнародної мережі фінансової освіти ОЕСР, більше 40 країн упроваджують стратегію розвитку фінансової грамотності вперше, понад 20 – розробили та реалізують наступні видання [1].

У різних країнах рівень розвитку фінансової освіти та масштаб реалізації проєктів у цій сфері відрізняються. Існують різні методики, способи та канали комунікації в системі фінансової освіти, що залежать від національної специфіки тієї країни, де реалізуються програми підвищення фінансової грамотності. Такі програми діють у Німеччині, Австралії, Бельгії, Канаді, Естонії, Чехії, Польщі, Румунії, США, Італії, Індонезії, Фінляндії, Угорщині, Новій Зеландії, Австрії, Великобританії, Іспанії, Південній Африці та ін.

Загалом можна виділити наступні групи країн:

1. Держави, де високий рівень розуміння проблеми розвитку фінансової освіти, значна масштабність і глибока розробленість цієї проблеми. Серед них такі країни, як США (є першопрохідником у плані вивчення, розвитку та вирішення проблем фінансової освіти), Великобританія, Німеччина, Франція, Канада, Нова Зеландія, Сінгапур.

2. Держави, де визначені та вирішуються проблеми фінансової освіти, але недостатньо глибоко опрацьовані і не завжди мають належну підтримку із боку громадськості. Зокрема, Голландія, Італія, Польща, Чехія, Індія, Австрія.

3. Держави, в яких тільки починають вирішуватися та опрацьовуватися питання підвищення фінансової грамотності або нещодавно почали реалізовувати ініціативи та (або) робити кроки до здійснення різних проєктів та заходів.

В Україні підготовку стратегії розвитку фінансової грамотності розпочав НБУ. Розроблення першого видання стратегії розвитку фінансової грамотності здійснювалось у межах реалізації Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року та Стратегії Національного банку України на 2018–2020.